

TÓTH GYULÁNE

Szeged

Az integrált rendszerű, intenzív-kombinált módszerek és eredmények ismertetése

Az intenzív-kombinált olvasástanítás módszere

A módszer alapja a hangoztatással egybekötött analízis-szintézis. A magyar nyelv hangíró sajátosságaihoz jól igazodó, az analitikus-szintetikus eljárással párhuzamosan azonban *globális*, gyorsolvasási elemeket is tartalmaz.

A két ellentétes olvasástanítási módszer együttes alkalmazása tervszerű, tudatos kombinálása az egy tanulócsoporton belüliek eltérő pszichés sajátosságait veszi figyelembe.

A tanulók olvasási módját kezdettől fogva a *szóképes olvasás* felé irányítjuk. Ezt célozza a szótagolatlan optikai egységek nagyságának fokozatos növelése és a látási emlékképekkel társított szövegmondás.

A *látási megfigyeléssel társított szövegmondás* és a valóságos olvasási művelet közötti különbséget a gyermek nem képes érzékelni. Ezt az érzékelési bizonytalanságot használjuk fel arra, hogy a tanuló *kezdeti sikerélményét* fokozzuk. Ezt a már korán megjelenő mondókák, irodalmi szövegek olvasását (elmondását) soha sem vezeti be a nevelő elmondása, olvasása. Így a tanuló a szöveg egészével egyéni tempójának, logikai készségének, olvasási módjának megfelelően ismerkedhet. Akad olyan tanuló is, aki az ismert tipográfiai jelek segítségével *silabizálva* jut el az olvasottak értelmezéséhez.

Az olvasástanulás szakaszai

Az olvasástanulás, mint minden más ismeretsajátítás az *ismeretszerzés egységes folyamatának tekintetű*. A folyamat során a tanuló teljes betűismeretlenségtől egészen a bonyolult információszerzésig – és a közlés fokáig – hosszú és *szakaszokra bontható* utat jár be.

Az olvasástanulást három fő szakaszra bontjuk

B		a tanuló megismerése
e	1. Tájékozódási szakasz:	képes betűtanítás
t		
ű		
t		ráismerő szövegolvasás,
a		magánhangzók írása
n	2. Ismeretjártassági szakasz	kisbetűk írása, olvasásgyakorlás
u	3. Készség szintű gyakorlási szakasz	nagybetűk írása, olvasásgyakorlás
l		
á		
s		

A szorosan vett *betűtanulást* az első két szakasz foglalja magában. Módszerben a betűtanulás két menetben történik. Az első menetben tanulóink csupán *tájékozódnak* a számukra ismeretlen jelek között. A 3-tól 6-ig terjedő csoportokban megismertetett be-

tüket a gondolkodási műveletek segítségével emlékezetükben rögzítik. A *kép*, a *betű* és a tiszta *artikuláció* együttjárása viszonylag rövid idő elteltével olyan erős kapcsolatot teremt, hogy a hang és a betű a kép elhagyása után is segíti egymás gyors felidézését.

A didaktikus játékok műveletei közben sokan minden magyarázat nélkül ráéreznek a *betűkombinációkon* nyugvó szóalkotás lehetőségeire. Ezt a ráérést segíti elő az *analógiás szósorok* gyakorlása (bemutatás).

Ebben a második szakaszban már kifejezetten *képtől elvont betűkkel* manipulálva jutunk el a *valóságos szövegolvasás* műveletéhez. E bonyolult értelmi tevékenységben a vonalvezetésük szerint *csoportosított betűk írása* mellett azonnal szerepet kap a funkcionális írás is, amely a tanulásátvitel törvényeinek értelmében segíti az információ felfogását, visszacsatolását.

Az intenzív és kombinatív tevékenységgel kialakított információszerző képesség biztosítja a *nyelvi integráció teljes megvalósítását*. Így az olvasás, írás, tanulás tevékenysége közben már kezdeti fokon együtt halad a grammatikai elemek megismerése, gyakorlása (nyelvtan, nyelvhelyesség, helyesírás) és az összefüggő beszéddel a *képzelőerő* fejlesztése.

Az elsajátított ismeretek *jártassági fokon* végzett műveleteire így épül rá a tanév második felében feldolgozandó második kötet használata. Ennek során már *készség-szintű* (hangos és néma) olvasásról, írásról beszélhetünk.

A nyelvtani alapfogalmak kialakításával együtt *párbuzamosan* végezzük a beszédművelést a tanítási egységek láncolatába beépítve a tanterv követelményeit figyelembe véve. A tanév első felében a betűtanulás idején légzéstechnikai és helyesejtési gyakorlatok jutnak hangsúlyos szerephez. (Itt dr. Zsolnai József Beszédművelés kisiskolás korban c. könyvéből vesszük az anyagot.)

A tanulók megismerése

A csupán 3–4 napos idő alatt ismereteket gyűjtünk tanulóink mentális képességeiről, szociális helyzetéről és a tanév eleji szervezési feladatokat végezzük el.

Feladataink

A tanulók nyelvhasználatának megfigyelése, a jelek, hangok, formák, idomok, iránymegfigyeltetése, az íróeszközök használatának bevezetése.

E néhány nap alatt sem hang-, sem betűtanítás nem folyik, így ez a munka semmiképpen nem tekinthető az olvasás előprogramjának.

A képes betűtanítás munkája

A mindenfajta előprogram nélkül kezdődő betű-hang tanítás időtartama két hét. Az abc betűit kiindulósavas képek segítségével ismertetjük meg. A mesékből elvont képek kezdőbetűinek leválasztásával kétnaponként 6-6 betűt mutatunk be. (Bemutatás, fólia.)

Egy-egy betűcsoport betűinek megkülönböztetését, rögzítését a kétnaponként beiktatott gyakorló foglalkozásokkal és napi ismétlésekkel biztosítjuk. A korábban megismert betűket, a begyakorlás céljából szervezett didaktikus játékok keretében addig ismétljük, amíg az olvasás műveletéhez szükséges gyorsaságú betűfelismerést valamennyi tanulóknál el ne mérjük.

Az ismeretek köre és mélysége a naponta ismétlésre kerülő régi és új betűkkel rohamosan nő. A kép, a betű és az artikuláció állandó együttjárása a tanulók nagy részénél már e rövid időszak alatt is olyan szoros asszociatív láncot képez, amellyel a kép elhagyásakor is létrejön a betű írásjelképzete. Ennek eredményeképpen – már szeptember végén – valóságos „betűéhséggel” kezdenek a szövegek „böngészésébe”.

Ugyancsak ebben az olvasástanulási időszakban kezdjük meg a *nyelvtani alapgalmak* (betű-hang, hosszú, rövid magánhangzó, egyjegyű, kétjegyű betű, magánhangzó, mássalhangzó) bevezetését. E fogalmak kialakítása nem öncélú. A helyes írás, helyes beszéd, helyes ejtés és közlő olvasás tette szükségessé. Az írás, hang, jel tanulásától kezdve, az olvasástanulás minden szakaszában – tervszerűen beépített gyakorlatokkal – segítjük a mielőbbi, a beszéd ütemét megközelítő közlő olvasás kialakulását. A magánhangzó betűinek megkülönböztetését, tévesztés nélküli gyors felismerését sokféle célirányos gyakorlat segíti elő. (A melléklet 8×4 cm-es variálható, kép nélküli betűsora csupán alapbetűket tartalmaz. Célja, hogy az adott hang – kétjegyű mássalhangzó, hosszú magánhangzó – megfelelő betűjét az alapbetűk és az ékezet segítségével a tanuló maga állítsa elő. (Bemutatás.) Így készíthető a betűk feletti bevágással pl. a-ból á, e-ből é, s, z-ből sz betű stb. Az cszközszel történő manipuláció a hangképzéshez társított formákkal, nemcsak a jelképzet kialakulását, de a helyesírást, helyes ejtés alapozását is elősegíti.

A tájékozási szakaszban a betűtanítás idején zajló íráselemek és a tantervben előírt beszédművelési feladatok gyakorlása ugyancsak szerves része munkánknak.

Az ismeretjártassági szakasz

Időtartama 11 hét.

Három részegység feladatait kell megvalósítani:

1. a ráismerő szövegolvasást.
2. a kisbetűk írását, olvasását,
3. a nagybetűk írás-olvasásának gyakorlását.

A „ráismerő” szövegolvasás

Főbb feladatai: a kétjegyű betűk megismerése, a képtől elvont magánhangzók betűinek írása-olvasása. *Valós* olvasás rövid 2-3-4-5 betűs szavakon és olvasáspróbálkozás „ráismerő” szövegolvasással. A „ráismerő” szövegolvasás beépítése az olvasás mechanikus kialakításának folyamatába, új elem az olvasástanítás történetében. Célja: a szövegszerű, tudatos olvasás előkészítése. Beiktatását a kezdeti szövegolvasással szemben támasztott irodalmi igény tette szükségessé.

A kétjegyű betűk megismerése során, olyan összefüggő szövegek közléséről gondoskodik a könyv, amelyek az olvasás iránt még nem érdeklődő gyermekek számára is ösztönzést adhatnak a „böngészésre”. Ezt irodalmi értékű bölcsődei, óvodai mondókák, gyermekjátékok felhasználása jelenti. (Címek felsorolása, bemutatása a könyvből.)

A „ráismerő” szövegolvasás sikerét a könyv a mondókák mellé rendelt illusztrációkkal támogatja. A „ráismerő” olvasás mielőbbi valóságos olvasássá válását természetesen sok, céltudatos gyakorlattal segítjük elő.

Támpontot jelentenek még az olvasási szakasz kezdetén bevezetett *analógiás* szósorok. Ezek olyan 2-3-4-5 betűs szócsoportok, amelyeknek szóstruktúrája azonos. Pl. Azonos mássalhangzók között cserélődnek a magánhangzók: fal, fél, fül stb. Vagy azok a szavak, amelyeknek az első betűje változik. Pl. mázas, házas, lázas stb. (A szókincs gazdagítására is nagy lehetőséget biztosít. Elősegíti a tanulók mondatalkotását.)

Ezeknek a hangos olvasási technika begyakorlására szánt szavaknak a száma 160-180.

Kezdetben lassú, később villanásnyi gyorsasággal történő olvastatásuk még a hangos olvasásban nehezen megnyilvánuló gyermekket is sikeresen szóra bírja. Használatukat *összeolvasási technikák begyakorlása* előzi meg. A megfelelő szintetizálási munkák nyomán, a kapcsolás külön megtanítását csak igen kevés gyermek igényli.

A feladatok gyakorlati megvalósítása

A mássalhangzók kétjegyű betűinek ismertetésével négy napon keresztül foglalkozunk. Az első két napon c, z, s; a harmadik, negyedik nap a g, t, n, l egyjegyű + y kombinációjából összeállítható: gy, ty, ny, ly betűket ismertetjük, gyakoroltatjuk. A foglalkozások betűismertető mozzanatait megelőzően a korábban megismert betűk *frontális gyakoroltatásáról* egyetlen alkalommal sem feledkezünk meg. A magánhangzók és a legelőször megismert mássalhangzók betűit már kép nélkül gyakoroljuk. Az eddig képes betűkkel végzett óra eleji technikai gyakorlatokat: *analógiás* kártyasor egészíti ki. A kártyasor olvasását játékos kapcsolási gyakorlat előzi meg. Ebben a mássalhangzókat a magánhangzó elé helyezve felszólítjuk a tanulókat, hogy a hangokat: „fújják ki” (f), „bökjék ki” (b), tolják ki (t) stb.

Az így vezetett összeolvasási gyakorlatsor 2–3 napon belül (beleértve még a dislexiára hajló legnehezebb eseteket is) minden tanulót átvezet az összeolvasás nehézségein. Sem a nevelőnek, sem a tanulónak nem kell „megizzadnia” a korábban hetekig leküzdhetetlennek tűnő összeolvasással. A feladatok sok játékosággal, utánmondással egyéni és csoportos összmunka nyomán sikerre vezetnek. Az első 6–8 mássalhangzóval történő összeolvasás után már csak a szavak hosszúságát növeljük fokozatosan.

A kisbetűk írása-olvasása

Időtartama 4 hét.

Főbb feladat: a betűismeretre és a ráismerő olvasásra épülő folyamatos szöveg tényleges olvasása, a szövegek feldolgozása, valamennyi kisbetű írása. A kb. egy hónapos időszakban zajló olvasási tevékenységet a *jártasság foka* jellemzi. Az eddig szerzett ismeretek kombinatív alkalmazására, az egyszerűbb szövegek (mesék) olvasására szinte valamennyi tanuló képes. A nyomtatott betűk, szósorok, írásjel képzetének írott jelekre történő lefordítása beücsöportokban történik. A vonalvezetésükben hasonló formájú írott betűk elsajátítása – a gazdaságosságot figyelembe véve – a szövegolvasás begyakorlásának négy hete alatt, ugyancsak párhuzamosan történik. A kezdetben még szabályozatlan motoros impulzusokat a másolási, tollbamondási és önálló írásos feladatok közben *állandó önkontroll* alatt tartjuk. Október 2–3. hetében beinduló szövegfeldolgozó munkában támaszkodhatunk a tanulók eddig megszerzett – gyors, biztonságos – ismeretére, betűszintetizáló és recepciós gyakorlására.

Ebben az időszakban valamennyi mássalhangzó újabb csoportosításban, kép nélkül kerül gyakorlásra. Fő hangsúly azonban: itt már a betű írott alakjának megtanulására és a szövegszerű olvasásra esik. Az önálló tanulómunkához vezető következetes, irányítással a kisbetűk tanításának végére az alapkészségekben viszonylag homogén tanuló-csoport alakul ki. A még hátul kullogók segítségére – a korrepetáláson kívül – többféle lehetőség is adódik..

A nagybetűk írása, olvasása

A kb. november közepétől december végéig tartó időszakkal bezárul az ismeret-jártasság szakasza. A nagybetűk megjelenését a szövegekben a teljes kis és nagy abc közlése előzi meg. A nagybetűk használatának helyesírási funkcióját a kisgyermekhez közel álló pólyásbaba névadó játékaival közelítjük meg. A nagybetűk írás-olvasás gyakorlásának egész folyamán hangsúlyos szerep jut a helyesírásnak. Ezen belül: a tulajdonnév, köznévi helyesírásának gyakorlása. A közvetlen hangvételi, rövid szöveg feldolgozásával alkalmas ad a könyv az utánmondásos olvasásra, ami a helyes hanglejtés gyakorlását szolgálja. A csoportokban egyre több tanuló képes egy-két mondat egyenletes hangos

olvasására. Egyre több a szövegértést ellenőrző írásbeli válaszadás, amikben a funkcionális írásra és az olvasott szöveg alapos megfigyelésére vezetjük a tanulókat.

Készség szintű szakasz

A kezdeti olvasástanulás befejező része ez a szakasz, amely a tanév második felével kezdődik és folyamatában a 2. osztály, illetve az alsó tagozat többi osztályának készségfejlesztő munkájába torkollik bele.

A tanév első négy hónapjának alapozó munkáját a hátralevő hat hónap teljesíti ki. Módot nyújt a hibák korrigálására, a nyelvi funkciók finomítására, az elválasztás és helyesírási szóanyag gyakorlására, a beszédfejlesztésre, a beszédművelésre és a társadalmasodást elősegítő szituatív gyakorlatokra.

Tovább folyik az írásmozgások automatizálódása. A receptív olvasás fokozatosan terjed ki a szövegtartalom teljes összefüggésének megláttatására. A közlő olvasás módja a 2. félév kezdetétől (január vége, február eleje) hirtelen minőségi változást mutat, majd fokozatosan fejlődik tovább a tanév végéig. Az írás-olvasás folyamatát megindító külső ingerek fokozatosan háttérbe szorulnak (pl. beszédmozgás, szövegkísérés újjal) a gyakorlással a mozgásérzetek öntudatlanná válnak.

Tankönyvcsalád

Az integráció elve a tankönyvcsalád szerkesztésében is megvalósul. Ezért a könyv munkatankönyv jellegű. Egy könyvbe került:

- az abc-s könyv,
- az olvasási feladatlap,
- az írás munkafüzet.

Így a tanóra gondolati egységét megtörő *eszközváltás* kiküszöbölődik. A tananyag egy tipográfiai egységen jelenik meg. (Információs-manipulációs oldal.) A könyvet egyfajta gyermekközponturn szemlélet hatja át. Tevékenységre ösztönző illusztráció (színezés) irodalmi értékű feladatrendszere korszerű didaktikával szolgálja a célrendszerben megfogalmazott feladatok megvalósítását.

Két kötet: az I. kötet a „tájékozódási és ismeretjártassági szakaszt”, a II. kötet a készség szintű szakasz szöveganyagát foglalja magában. A kis- és nagybetűk olvasás-írásával, az információk adásvételét jelképező „Betűvásár” címszó alatt foglalkozik a könyv.

Az eszközként birtokba vett jelrendszer segítségével a gyermeket körülvevő világról a „Gyermekvilág” című kötetben ismerkedünk meg.

Az integráció jegyében szerkesztett munkatankönyv információs és manipulációs oldalai egymással párhuzamosak.

Az *információs* oldalak szövegei mindenkor a foglalkozások gerincét adó olvasmányokat tartalmazzák. Ahol erre lehetőség van – minden prózához verset, dalt, játékot, nyelvtörőket vagy találós kérdést olvashatnak.

A versek válogatásával – a már lemezen megjelentek, a szövegek énekelhetősége, a dalok ritmusa – a könyv figyelembe vette. A prózai szemelvények átdolgozásánál a kezdő olvasó technikai nehézségeire is tekintettel volt a könyv. Ezért a szövegek szó szerkezete és a szótagszámok növekedése is fokozatosságot mutat.

Segédeszközök: 4 db A/5-ös 2, 3, 4, 5 betűből álló szósorkészlet.
8 cm-es betűkészlet.